

ARTS AS MEANS OF DEVELOPING MULTICULTURAL COMPETENCES

UMENIE AKO PROSTRIEDOK ROZVOJA MULTIKULTÚRNYCH KOMPETENCIÍ

PaedDr. Dagmar Strmeňová, PhD.

Katedra hudobnej kultúry, Pedagogická fakulta UMB, Banská Bystrica, Slovakia

ABSTRAKT

V súčasnosti je charakteristické a aktuálne, že sa mladý človek stále častejšie stretáva s príslušníkmi iných kultúrnych spoločenstiev. V takýchto situáciách dochádza v dôsledku nedostatku pripravenosti na takúto skutočnosť často ku konfliktným situáciám. Európske spoločenstvo sa v súčasnosti snaží o zabezpečenie prípravy ľudí k medzinárodnej komunikácii. S prípravou na interkultúrne spolužitie by sa malo začať už na elementárnom stupni vývoja osobnosti. Najspoľahlivejšou a najzodpovednejšou inštitúciou, ktorá je schopná zabezpečiť túto spoločenskú požiadavku, je škola. Predložený príspevok venuje pozornosť vytváraniu multikultúrnych kompetencií u žiaka primárneho stupňa prostredníctvom špeciálneho programu vzdelávania v súčinnosti s umením.

Kľúčové slová: Multikultúrna výchova, multikultúrna kompetencia, umenie, európska dimenzia, tolerancia, empatia, rešpektovanie, elementárna pedagogika.

ABSTRACT

At present, it is characteristic and current that a young person meets more and more often with members of other cultural communities. In such situations, conflict situations often arise due to a lack of preparedness for such a fact. The European Community is currently working to ensure that people are prepared for international communication. Preparation for intercultural coexistence should begin at the elementary stage of personality development. The most reliable and responsible institution capable of meeting this societal requirement is the school. The presented paper pays attention to the creation of multicultural competencies in primary school students through a special program of education in conjunction with art.

Key words: Multicultural education, multicultural competence, art, European dimension, tolerance, empathy, respect, elementary pedagogy.

1 PROGRAM PODPORY ROZVOJA MULTIKULTÚRNYCH KOMPETENCIÍ PROSTREDNÍCTVOM UMENIA

Európske spoločenstvo sa v súčasnosti snaží o zabezpečenie prípravy ľudí k medzikultúrnej komunikácii. Výzvy globalizujúceho sveta pomáha zvládnuť multikultúrna výchova. Problematiku multikultúrnej výchovy dnes môžeme považovať za spoločenskú nevyhnutnosť. Táto situácia je zložitá a vyžaduje systematický a plánovaný prístup. Problematikou multikultúrnej výchovy sa zaoberal aj Erich Mistrík (2008). S prípravou na interkultúrne spolužitie by sa malo začať už na elementárnom stupni rozvoja osobnosti. Najspoľahlivejšou a najzodpovednejšou inštitúciou, ktorá je schopná zabezpečiť túto spoločenskú požiadavku, je škola. V našom prípade základná škola.

Multikultúrna výchova v primárnom vzdelávaní prostredníctvom hudbnocentrickej výchovy korešponduje s požiadavkami európskej dimenzie vyučovacieho procesu na školách. Hudba je jedným z fenoménov umenia, ktorý zjednocuje poslucháčov rôznych národov a národností. Charakter hudobného umenia, a to najmä zážitkový charakter estetického vnímania, modelový charakter hudobného diela, jeho mnohovýznamovosť a mnohohodnotovosť ho predurčujú, aby sa stalo efektívnym nositeľom aj prostriedkom multikultúrnej výchovy.

Napriek skutočnosti, že hudba obklopuje deti školského veku takmer nepretržite, nie je samozrejmosťou, že pri jej počúvaní žiaci prežívajú estetické zážitky. „... *V súčasnosti [ľudia] len zapnú počítač, zapoja slúchadlá do smartfónov a hudbu majú okamžite k dispozícii. Nie je to vysielaná hudba, ale hudba, ktorú si vyberú ... v danom momente. Status hudby sa zmenil.*“ (Strenáčiková Sr., Strenáčiková, Jr. 2020, s. 59) Mnohokrát nie sú vnútorne pripravení na adekvátnu hudobnú percepciu a hudbu „využívajú“ len ako zvukovú kulisu, ako fenomén na skrátenie času. Multikultúrna výchova však počíta s estetickým vnímaním hudobného diela. Ide o proces, kde v úvodnej časti dochádza k zaujatiu pozornosti, kedy poslucháč začína hudobné dielo vnímať ako niečo, čo nie je súčasťou jeho života. Nasleduje porovnávanie pocitov, predstáv a ideí vyjadrených v hudbe so svojimi vlastnými životnými skúsenosťami. Takto môže prežiť iné situácie a uvedomí si aj vlastné predstavy a nepodložené predstavy. Poslucháč hudby môže prežiť iný pohľad na svet, vcítiť sa do predstáv iného človeka (umelca, interpreta). Preladí sa na iný hodnotový systém. Estetické vnímanie hudobného diela takto zasahuje do centra multikultúrnej výchovy. Hudbu možno využiť aj pri vytváraní multikultúrnych kompetencií žiaka primárneho vzdelávania. Pre svoju jedinečnosť si zasluhuje všeobecnú pozornosť a záujem o zabezpečovanie cieľov multikultúrnej výchovy na školách a podieľať sa tak na zlepšení medzilidských vzťahov.

Vytváranie multikultúrnej osobnosti žiaka vyžaduje zvýšenie vedomostí o životnom prostredí, v ktorom sa nachádza, a tiež o kultúrach iných krajín. Takýto proces učenia vyžaduje aj praktizovanie kultúrnej citlivosti prostredníctvom čítania, počúvania, štúdiom, exkurziami, stykom s ľuďmi z rôznorodých kultúr. Znamená to aj rozvoj zručností potrebných na riešenie konfliktov. Žiak si takto vytvorí svoj pohľad na svet. U žiaka je dôležité poznanie seba a začlenenie seba do spoločnosti. Citlivosť pre kultúrne rozdiely

zahŕňa venovanie pozornosti rôznym koncepciám času, pracovného tempa, činnostiam v triede. Multikultúrne vedený žiak rešpektuje aj neverbálne odkazy a rôzne spôsoby komunikácie a vyjadrenia citov. Základ komunikácie medzi školou a rodinou tvoria osobné vzťahy, ktoré sa rozvíjajú pri špecifických metódach a formách vzdelávania, ku ktorým patrí aj problémové vyučovanie, kooperatívne vyučovanie, diskusia. Pri projektovom vyučovaní ide o riešenie projektov a praktických úloh, ktoré sú prostriedkom nadobúdania a rozvíjania vedomostí žiakov. Projektové vyučovanie podporuje u žiakov rozvoj kompetencií, ktoré umožnia komunikovať, argumentovať, používať informácie a pracovať s nimi, riešiť problémy, spolupracovať v kolektíve, prezentovať sám seba, ale aj prácu skupiny. Žiaci sa učia prezentovať svoju prácu písomne, verbálne a použitím informačných a komunikačných technológií. Dominantným cieľom projektového vyučovania je aktívne zapojenie žiakov do poznávacieho procesu. Problematikou projektového vyučovania sa zaoberal Josef Valenta (1993).

Pre riešenie uvedenej problematiky sme si z uvedených dôvodov zvolili projektové vyučovanie. Pri vypracovávaní nami navrhnutého projektu sme sa orientovali na skutočnosť, že *„základom projektov je koncentrácia učiva okolo určitého jadra ... počas vzdelávania sa integruje myslenie s intuíciou, citmi a zmyslami, riadené aktivity s autoreguláciou, rozširujú sa poznatky...“* (Strenáčiková, 2016, s. 105) Vychádzali sme z predpokladu, že škola má pripraviť žiakov na život v zjednotenej Európe. Znamená to, že koncepcia prípravy žiaka vychádza z modelu proaktívneho človeka. Tento je schopný reagovať v rôznych situáciách, vie prijímať podnety z okolia, predvídať nové situácie, hľadať varianty riešenia a vyhodnocovať ich dôsledky. Pretože proaktívny človek pritom využíva osvojené vedomosti a zručnosti.

1.1 Didaktické stvárnenie integrovaného tematického projektu

Po preštudovaní odbornej literatúry sme sa rozhodli neostať len pri hudobnej výchove, ale vypracovať projekt, kde sme integrovali predmety: literárna výchova, výtvarná výchova, hudobná výchova, pričom sme dbali na hudobno-centrické poňatie.

Obsahovo sme sa zamerali na poznanie kultúry vlastného národa a tiež kultúry iných národov. Aby sme to presnejšie vyšpecifikovali, zamerali sme sa na kultúru štátov Visegrádskej štvorky, ktorých spolupráca symbolizuje historickú tradíciu.

Projekt možno charakterizovať ako krátkodobý, pretože je určený pre obdobie jedného polroka školského roku. Obsahuje prvky „problémové“, konštruktívne, hodnotiace, ale aj nácvikové. Ide o projekt školský, skupinový, určený pre žiakov jednej triedy. Vychádzali sme z učebných osnov a Štátneho vzdelávacieho programu 1. stupňa základnej školy v Slovenskej republike ISCED 1 – primárne vzdelávanie.

Ako sme už spomenuli, na riešenie tejto problematiky sme zvolili integrovaný projekt „Kultúra štátov Visegrádskej štvorky“, ktorý žiakom umožní uvedomiť si, že v strednej Európe je množstvo jedinečných kultúr, ktoré vo vzájomnej symbióze existujú vedľa seba niekoľko tisíc rokov. Bol určený pre žiakov štvrtého ročníka.

Takto formulovanú tému projektu sme zvolili z nasledujúcich dôvodov:

1. Žiaci štvrtého ročníka by nezvládli obsiahnuť problematiku všetkých európskych štátov.
2. Združenie štátov V4 vymedzuje presný počet štátov v určitej kontinuite.
3. Historický obsah spolupráce medzi stredoeurópskymi štátmi.

V súčasnosti nadobúda veľký význam efektívny spôsob výučby. Tieto kritériá spĺňa aj projektové vyučovanie, pri ktorom sú využívané niektoré progresívne didaktické metódy, ku

Pri vypracovaní projektu sme integrovali tieto edukačné *Česko, Maďarsko; Vianočné trhy*. Bližšiu charakteristiku týchto aktivít a celý priebeh experimentálneho vyučovania môžeme nájsť v publikácii Strmeňovej (2014).

Žiaci získajú nielen potrebné informácie, ale i zážitky a skúsenosti z riešenia projektov. Prostredníctvom projektu si žiak uvedomí, že je súčasťou stredoeurópskeho regiónu, ktorý je veľmi pestrý a bohatý ne jedinečné kultúrne artefakty. Mal by si uvedomiť, že túto rozmanitosť kultúry je potrebné rešpektovať, tolerovať, poznávať a chrániť.

V projekte môžeme nájsť všetky multioblasti Štátneho vzdelávacieho programu ISCED1, ktoré sa v priebehu realizácie prelínajú a dopĺňajú. Do uvedeného projektu sme zakomponovali všetkých sedem edukačných oblastí, ktoré vychádzajú z obsahu vzdelávania a z kľúčových kompetencií multikultúrnej výchovy. Najfrekvencovanejšia je oblasť umelecká. Z prierezových oblastí môžeme menovať: *Osobnostný a sociálny rozvoj; Multikultúrna výchova; Tvorba projektu a prezentačné zručnosti*. Koncepcia projektu vychádzala z realizácie multikultúrnej výchovy a poukázala na možnosti integrácie vyučovacích predmetov na báze multikultúrnej výchovy, pričom sme dbali na hudobnocentrické poňatie.

Edukačné ciele sme koncipovali v oblasti kognitívnej, psychomotorickej a socioafektívnej v intenciách Blooma (Blaško, M.2009). Formulovali sme ich na základe požiadaviek Štátneho vzdelávacieho programu ISCED1 z aspektu multikultúrnej výchovy.

Kognitívne ciele – ciele poznávacie. Patria sem:

1. *Znalosti* – Poznávať kultúru vlastného národa. Doplnenie o kultúrach iných národov.
2. *Pochopenie* – Vedieť rozlišovať rôzne folklórne oblasti podľa typických znakov (ľudové kroje...)
Počúvať literárny prednes v nárečí, inom jazyku (počúvanie s porozumením). Porozumieť a chápať, že počúvajú spisovný jazyk, nárečie, iný jazyk.
3. *Aplikácia* – Aktívna sa zapájať do spevu piesní v rôznych jazykoch.
4. *Analýza* – Vedieť určiť oblasti niektorých folklórnych regiónov. Vedieť Pomenovať, ktoré národy žijú v ktorých štátoch.
5. *Syntéza* - Z rôznych pomôcok zostaviť obraz: slovenskej kultúry; stredoslovenskej kultúry; kultúry štátov V4.

6. *Hodnotenie* – Zdôvodniť význam spolupráce v strednej Európe.

Psychomotorické ciele – ciele výcvikové.

1. Žiak nadobudne senzomotorické schopnosti a zručnosti pri reči, písaní, kreslení, pri manipulácii s predmetmi, nástrojmi a ITK.
2. Žiak získa skúsenosti z pohybových činností podľa hudby, ktoré vyžadujú nervovo svalovú koordináciu.
3. Žiak prejaví zručnosti pri vytváraní produktov imitujúcich remeselné výrobky z papiera, hlíny, sadry, cesta.
4. Žiak dokáže správne intonačne a rytmicky zaspievať piesne rôznych národov.
5. Žiak dokáže zaujať adekvátne kvalifikované rytmické pohyby podľa pokynov aktivity: *Radvanský jarmok; Banská Bystrica; Slovensko; Slovensko – folklórne oblasti; Štáty Visegrádskej štvorky V4: Poľsko*, realizuje inštrumentálny sprievod k piesňam.
6. Nondiskurzívna komunikácia – žiak dokáže vyjadriť náladu hudby prirodzeným kultivovaným pohybom. (Pohybové stvárnenie charakteru hudby, tanec, tvorivosť.)

Socioafektívne ciele – ciele výchovné, postojoivé.

1. *Ochota prijímať podnety od učiteľky*. – Žiak spieva s radosťou a primerane k charakteru piesne rôznych národov. Prejaví záujem o kultúru vlastného národa a iných národov. Prejaviť záujem o nadobúdanie nových vedomostí.
2. *Reagovať ochotne na podnet učiteľky* – Žiak sa zapojí do kolektívneho riešenia úloh, do hudobno-pohybových činností – tancov a spolupracuje na tvorivej dramatizácii.
3. *Oceňovanie hodnoty, akceptácia hodnoty* – Žiak vie zaujať stanovisko ku výtvorom ľudskej práce z rôznych kultúr, ohodnotiť vlastné výtvory a výtvory svojich spolužiakov.
4. *Vytváranie hodnotového systému* – Žiak prejaví vzťah a ochranárske postoje ku kultúrnemu dedičstvu vlastného národa a národov V4.
5. *Na základe rozmanitých činností* (s dôrazom na hudobné) žiak prežíva radosť z úspešného riešenia úloh.
6. *Charakterizovaná vyhranenosť* – Žiak si uvedomuje a uplatňuje vlastnú jedinečnosť a vlastné nápady pri kreatívnom riešení úloh a vytváraní projektov.

ZÁVER

V súčasnosti je charakteristické a aktuálne, že sa mladý človek stále častejšie stretáva s príslušníkmi iných kultúrnych spoločností. V takýchto situáciách dochádza v dôsledku nedostatku pripravenosti na takúto skutočnosť často ku konfliktným situáciám.

Tieto vznikajú aj z nedostatku informácií o iných kultúrach a tiež z vzniknutých interkultúrnych komunikačných bariér.

Európske spoločenstvo sa v súčasnosti snaží o zabezpečenie prípravy ľudí k medzikultúrnej komunikácii. Z tejto požiadavky sú vyvedené konkrétne ciele. V prvom rade musí dôjsť k pochopeniu špecifiky vlastnej kultúry, k poznaniu a pochopeniu odlišností iných kultúr a k rozvoju schopností komparácie oboch kultúr.

Pri pobyte v cudzej zemi sú ľudia začlenení do nejakého typu interkultúrnej komunikácie buď ako turisti, alebo sa to týka pracovných jednaní. S príslušníkmi inej kultúry sa môžu stretnúť aj na vlastnom území. Pritom sa stretávajú s dvoma vrstvami komunikácie. Jedna súvisí s jazykom v ktorom komunikujú, druhá súvisí s konvenciami, ktoré sprevádzajú sociálny styk. Táto býva označovaná aj ako komunikačná etiketa. Práve táto druhá vrstva je veľmi dôležitá pre bezkonfliktné spolunažívanie ľudí interkultúrnej spoločnosti.

Z tohto aspektu je zrejmé, že táto situácia je veľmi zložitá a vyžaduje systematický a plánovaný prístup. S prípravou na interkultúrne spolužitie by sa malo začať už na elementárnom stupni vývoja osobnosti. Najspoláhlivejšou a najzodpovednejšou inštitúciou, ktorá je schopná zabezpečiť túto spoločenskú požiadavku, je škola. V našom prípade základná škola.

„Efektivita zavádzania multikultúrnej výchovy do škôl závisí od toho, ako sú na túto úlohu pripravení učitelia. Inak povedané, do akej miery majú rozvinuté svoje pedagogické kompetencie, ktoré v sebe zahŕňajú, i spôsobilosti nevyhnutné pre prácu v multikultúrnych triedach a realizáciu cieľov multikultúrnej výchovy. Táto kategória spôsobilostí je v literatúre označovaná pojmom interkultúrna kompetencia.“ (Vančíková, K. a kol. 2013, str. 52)

Na elementárnom stupni základnej školy musí snaha učiteľa neustále viesť žiaka k dosiahnutiu optimálnej vzdelanosti, k vybaveniu ho kompetenciami zabezpečujúcimi európsku dimenziu tak, aby mohol žiť slobodne a rovnocenne v európskom priestore.

Zaradenie multikultúrnej výchovy do edukácie na elementárnom stupni základnej školy sa v súčasnosti javí ako nevyhnutnosť.

Pre realizovanie nášho experimentu sme zvolili projektové vyučovanie zamerané na multikultúrnu výchovu prostredníctvom umenia. Výsledky výskumu nám potvrdili, že takto zamerané vyučovanie vedie k výchove detí medzikultúrne empatických, schopných porozumieť kultúrnym diferenciam, schopných akceptovať kultúrnu rôznorodosť, pozitívne vnímať a hodnotiť kultúrne systémy odlišné od ich vlastnej kultúry a na tomto základe regulovať svoje chovanie k príslušníkom iných kultúr.

Výchova takejto populácie ľudí môže prispieť k odstraňovaniu konfliktov a sporov medzi rôznymi kultúrami na Slovensku.

Preto odporúčame zavedenie prvkov multikultúrnej výchovy prostredníctvom umenia do všetkých ročníkov primárneho vzdelávania na základnej škole a pripraviť teoretické výstupy pre odbornú pedagogickú verejnosť.

Záverom je potrebné skonštatovať, že myšlienka multikultúrnosti či internacionalizmu je historicky stará niekoľko tisícročí. Nesmieme si však myslieť, že

k multikultúrnej idylke príde bezproblémovo v 21. storočí. Prejde ešte veľa času, kým sa tento sen ľudstva splní. Nebude to však idylka, ale náročné hľadanie kompromisov, pretože predstava o globálnej dominancii jednej kultúry, politiky, či náboženskej viery je nereálna.

Napriek týmto skutočnostiam musíme hľadiť do budúcnosti optimisticky. Je nevyhnutné zachovávať a rozvíjať pestrosť kultúr a nie ju potláčať. Do školstva zaviesť systém edukačných cieľov, ktoré podporia vzájomnú symbiózu kultúr. Z tohto hľadiska je škola tou inštitúciou, ktorá poskytuje možnosti rozvoja vzťahov majoritnej spoločnosti a minoritami a s inými kultúrnymi enklávami.

BIBLIOGRAFIA

1. Blaško, M. (2009). *Rozvíjanie kľúčových kompetencií vo vzdelávaní*. Praha: MŠMT, 2009. Dostupné z: web.tuke.sk/kip/download/42.pdf
2. Mistrík, E. (2008). *Multikultúrna výchova v škole*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, OPEN SOCIETY FOUNDATION, 2008. ISBN 978-80-969271-4-2
3. Strenáčiková, M. (2016). *Pedagogika 1b*. 2. doplnené vydanie. Vydavateľstvo Anna Vavrušová – Alisa Group, Zlín, CZ. ISBN 978-80-88038-05-4
4. Strenáčiková, M. (Sr.), Strenáčiková, M. (Jr.). (2020). Music in primary non-musical environment. *Music art XXI century - history, theory, practice: collection of scientific papers*. Drohobych: Institute of musical art, Drohobych Ivan Franko state pedagogical university. Issue 6, s. 58-68. ISSN 2518-721X
5. Strmeňová, D. (2014). *Multikultúrna výchova v primárnom vzdelávaní*. Banská Bystrica: BELIANUM, 2014. ISBN 978-80-557-0737-2
6. Valenta, J. (1993). *Pohledy – Projektová metoda ve škole a za školou*. Praha: IPOS, 1993. ISBN 80-7068-066-0
7. Vančíková, K. (2013). *Multikultúrna výchova jej miesto v príprave učiteľov*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2013. ISBN 978-80-557-0511-8
8. *Štátny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy v Slovenskej republike. ISCED 1 – Primárne vzdelávanie, 2008.*

Contact

PaedDr. Dagmar Strmeňová, PhD.

Katedra hudobnej kultúry, Pedagogická fakulta UMB, Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica, Slovakia

dagmar.strmenova@umb.sk

